

ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԸ

(Ուսումնասիրություն)

Անծանօթ է իր ծննդեան ճշգրիտ թուականը, եւ անոր պանապան մանրամասնութիւնները մութին մէջ թաղուած են: Կը կարծուի թէ Հռովմի 750-րդ տարին ծնաւ Ան, հաւանաբար մեր ընդունած թուականէն մի քանի տարի առաջ: Նա-պարէթ եղաւ իր ծննդավայրը, Գալիլիոյ մէկ փոքրիկ գիւղը՝ որ յետոյ իրմով նշանաւոր պիտի ըլլար:

Ժամանակը շատ հրապուրիչ միջադէպեր հիւսած է իր այնքան սիրած մէկ վաւկին ծննդեան վրայ. մարդկութիւնը՝ չուզելով կարծես հաւատալ թէ իր արինէն կրնար այդպէս լոյս որդի մը ծնիլ՝ Սուրբ Հոգւոյն միջամտութիւնը կը տեսնէ անոր ծննդեան մէջ եւ աւանդութիւնը, գեղեցիկ հակադրութեամբ մը՝ Երկնաւոր Թագաւորը Բեթլեհէմի աղտոտ մէկ մսուրին մէջ կը տանի ծնեցնելու, հրեշտակներ կը հանէ երկնից երեսը որք ծնեալ Փրկիչին փառքը կ'երգեն, ու նորածագ անսովոր աստղի մը առաջնորդութեամբ մոգեր կը բերէ Արեւելքէն երկրպագելու համար մօրը գրկին մէջ հրէից այդ մանուկ թագաւորին:

Պատմութիւնը՝ այսքան գեղեցիկ դրուագներով պարտաւէյ վերջ Յիսուսի ծնունդը՝ կը լռէ յանկարծ: Դիպւածներու շղթան՝ ոսկի օղակներով սկսած՝ մութին մէջ կը կորսուի իսկոյն, երեսուն տարի վերջ նորէն երեւնալու եւ ա՛լ աւելի գե-

ղեցիկ օղակներու մէջ վերջացնելու համար Յիսուսի կեանքը: Երկինքի վրայէն հրեշտակները կ'անհետանան, տարօրինակ աստղը կը շիջանի, մոգերն ալ կ'երթան կը կորսուին, ու իրերը՝ իրենց նախնի անդորրութեան մէջ կը թաղուին դարձեալ: Ալ ի՞նչ կ'ըլլայ Յիսուս. ո՛չ ոք կը խօսի անոր վրայ, ո՛չ ոք կը հետաքրքրուի իրմով: Կրթութեան, աշխատութեան, պարգացման իր 30 տարիները սեւ քողի մը տակ կը մնան ծածկուած: Չանանք ուրեմն պահ մը վերցնել այս քողը՝ տեսնելու համար անոր տակ Յիսուսի կեանքին գոնէ այն լայն եւ ընդհանուր գիծերը:

Յիսուսի մանկութիւնը չունեցաւ անշուշտ գարնանային արշալոյսի մը հրապուրիչ գեղեցկութիւնը: Իր մանուկ հասակը չի տեսաւ փաղաքուշ սիրոյ մը գգուանքն ու փայփայանքը. թաւիշ բարձերու փափուկութեանը, մեծ հարստութեան մը ճոխութեանց մէջը չէր որ կ'անցնէին մանկութեան իր տարիները: Տգէտ, աղքատ ծնողաց մը պաւակը, անլոյս խշտեակի մը խոնաւ գետնին վրայ մեծցած, հապի ժամանակ ունեցած է գիւղի դպրոցին մէջ կարդալ գրել սորվելու, եւ ահա հօրը քով երթալով, Յիսուս աշկերտ կ'ըլլայ իր փոքրիկ բազուկներուն աշխատութիւնը հայրիկին հետ խառնելով՝ ընտանիքին ապրուստը ճարելու համար:

Յայտնի է որ ընտանե-

կան այսպիսի նեղ պայմաններուն մէջ միտքը չէր կըրցած լա՛ւ դաստիարակութիւն մը ստանալ սակայն. այսպէս չէր հոգւոյն համար: Միջավայրը ուր կ'ապրէր ինք-բացարձակ երջանկութեան երապին ամենէն աւելի յարմար միջավայրը՝ ինչպէս կը վկայէ Ռընան-իր լոկիկ ապրեցութիւնը սկսեր էր ներգործել անոր վրայ, եւ բնութիւնը - դալարագեղ հովիտներու եւ կանաչագեղ զագաթներու հիւսնայի ներդաշնակութիւն մը - իր ճարտար մատներուն մէջ սկսեր էր ձեւել խմբ'ն անոր սրտին, ա՛յն սրտին որ շատ ուշ իր արիւնը պիտի թափէր մարդկութեան սիրոյն համար: Յաւետ ժրպտուն ու վսեմ լեռներու այդ պսակին, մշտադալար պարտէպներու այդ կենսատու ստուերին մէջ է որ ինք ծրլիլն զգաց իր մէջ նոր՝ վսեմ կրօնքի մը առաջին ծիլերուն: Ու ինք սկսաւ խնամել՝ մշակել այդ դեռատի ծիլերը:

Սակայն մշակման իրբեւ միջոց շատ բաներ մը չի գտաւ ինք: Օրէնքը սահմաններ գծեր էր ուսումնասիրութեանց ասպարէպին, ու արգիլեր էր որ միտքը երթայ իր ընտրած ծաղիկին նեկտարը քաղէ լոկ. յունական փիլիսոփայութիւնը եւ գիտութիւնը բոլորովին անարգուած էին եւ արգիլւած Պաղեստինի մէջ: Աղէքսանդրեան դպրոցներուն ո՛չ մէկ շարժումը կրնար արձագանգ գտնել Նապա-

րէթի անշուք գիւղին մէջ: Իբրեւ ուսումնասիրութեան առարկայ հրէականութիւնը (յուդաիզմ) կը մնար լոկ իրեն. եւ իբրեւ ընթերցանութիւն՝ լոկ Աստուածաշունչը: Բայց կ'երեւայ թէ ասկից դուրս ինք կարդացած է նաեւ մի քանի ուրիշ հեղինակներ ալ, մասնաւանդ Հիլլել:

Այսպէս ուրեմն՝ Պաղեստինի լեռանց անձուկ շրջանակին մէջ պարունակւած անհաղորդ՝ մտային ու քաղաքական պայքարներուն որք կը մղուէին այդ շրջանակէն դուրս, անգէտ՝ գիտութեան, լոկ իր մարգարէներուն եւ Սաղմոսներուն մէջ ամփոփուած, ընկրղմած իր իսկ միամիտ մտածումներուն եւ զգացմանց խորը, ինք հետզհետէ սկսեր էր բարձրանալ հրէից կրօնքին՝ գծուծ ծէսերէն վեր, իսկական աշխարհի սեւութիւններէն վեր մինչեւ հոն ուր երկրաւոր պետութեանց զօրութիւնը չի կարենար հասնիլ, ուր բնութիւնն ալ դադրեցնէր իր ձայնն ու օրէնքները, վեր, մինչեւ երկինք հասնիլ, Աստուած մը գտնել հոն, այն Աստուածը որուն ձայնը իր խղճին դատը կը լսէր. երկնային պետութիւն մը հաստատել հոն-պետութիւն մը ուր լոկ բարութիւնը, ճշմարտութիւնը եւ Արդարութիւնը տիրէին:

Եւ քանի որ ինք իր մէջ լոկ ճշմարտութիւն՝ Բարութիւն եւ Արդարութիւն կը տեսնէր, բերուեր էր հետըզհետէ հաւատալու թէ ինք Որդի Աստուծոյ էր, Որդի Դաւթի, Մեսիա, այն որ Գալոյց(1). Հետեւապէս ըսկսեր էր անգիտանալ այն արեան կապը որ կար իր եւ իր ազգականաց միջեւ (2).

Ու կ'երեւայ թէ ծնողքն ալ շատ տաք վերաբերմունք մը չէ որ ցոյց կու տային Յիսուսի. հիւանդ անշուշտ լաւ աչքով մը չէ որ պիտի նայէր իր երիտասարդ զաւկին, որ կ'ըսէր. «Ոչ միայն հացի կեցցէ մարդ այլեւ բանիւն Աստուծոյ»: Բաց աստի Յիսուս տեսեր էր թէ իր գանկին տակ խլրտող գաղափարներուն առաջին հակառակորդը իր ընտանիքն իսկ կը հանդիսանար. (Ու չէ՞ մի որ յետոյ իր եղբայրները նոր կրօնքին դէմ թշնամիներէն եղան):

Այնպէս որ այն կապը որ զաւակը ընտանիքին կը կապէր երթալով տկարացաւ մինչեւ որ օր մը ուտը բունէն անջատուէր, ու Յիսուս տունէն լքուած գտնէր զինքը ընտանեկո՛ւրկ, աղքատիկ... Ի՛նչ տխուր, ի՛նչ սրտառու շէշտ մ'ունի անտուն որբի հառաչը. «Երկնից թռչունները իրենց բոյնը ունին, զաւանները՝ իրենց որջերը, մինակ Որդին Մարդը տեղ մը չունի իր գլուխը հանգչեցնելու համար»:

Բայց արդէն մտերմութեան շրջանակին մէջ ըրած իր վէճերը եւ քարոզութիւնները հետեւողներ գտած էին իրեն. այնպէս որ աշակերտներու փոքրիկ խումբ մը կազմուած իր շուրջ՝ ըսկսեր էր պաշտպանել զայն ու խնամել: Բայց թողունք Յիսուսը հաւատացեալներու իր այս նեղ շրջանակին մէջ, անցնելու համար պահ մը ժամանակակից ուրիշ դէմքի մը՝ Յովհաննէսին՝ որու հետ քրչ վերջ սիրոյ եւ բարեկամութեան կապերով պիտի կապուի Յիսուս:

Ճիշտ այս ատենները – Բւ.ի 28-րդ տարին – ամբողջ Պաղեստինի մէջ տա-

րօրինակ մարգարէի մը համբաւը կը շրջէր. Յովհաննէսն էր այն՝ խանդով ու եռանդով լեցուն ճրգնաւոր մը: Յուդայի անապատին մէջ քաշուած խիստ կեանք մը կը վարէր. մարախներն էին իրեն սրնունդ, ուղտի կաշի մ'էր գօտին, զաւանի մորթ մ'ալ իր մերկ մարմնոյն ծածկոցը: Իր քարոզութեանց զխաւոր նշանաբանն էր «Ապաշխարեցէք, զի մերձ է արքայութիւնը երկնից»: Ու բաւական ալ աշակերտներ գտեր էր իրեն: Յովհաննէս աւելի ուշագրաւ հանգամանք մը տալու համար իր վարդապետութեան՝ ծէս մ'ալ ստեղծեր էր. անո՛նք որոնք անսալով իր քարոզութեանց կ'ապաշխարէին՝ իրենց մեղքերէն սրբելու համար կը մկրտէր զանոնք ու ամբողջական միութեւ մը կ'ընէր Յորդանան գետին մէջ:

Հրեայ ազգը՝ տխուր կացութեան մատնուած՝ ըսկսեր էր այն մխիթարիչ հաւատը ունենալ թէ իր հին մարգարէները պիտի գային ապատելու զինք իր սեւ բախտէն: Եւ ժողովուրդը նմանութիւններ տեսած ըլլալով Յովհաննէսի եւ Եղիա Մարգարէին մէջ, հաստատեր էր, թէ Եղիան էր անապատներու այդ տարօրինակ ճգնաւորը: Ուստի ապաշխարողներու մեծկակ ամբոխ մը խումբ ի խումբ կը դիմէր մկրտութեւնու եւ սրբութեւնու համար:

Թէեւ Յուդա էր իր գործունէութեան կեդրոնը,

սակայն իր համբարը տա-
րածուած էր համակ Պա-
ղեստինի մէջ եւ իր քարո-
պութիւնները գացած էին
ուշադրութիւնը գրաւելու
Գալիլիացի նորահասակ
վարդապետին: Ուստի սա,
հաւատացեալներու իր
փոքրիկ շրջանակովը, Յու-
դա գնաց Յովհաննէսէն մը-
կըրտուելու համար: Երկու
երիտասարդ մարգարէնե-
րը՝ այսպէս՝ քով-քովի ե-
կած՝ իրարու շատ կը հա-
մակրին եւ երկու երեք շաբ-
թուան բարեկամութիւն մը
բաւական կ'ըլլայ որ Յիսուս
փոքրիկ շէղում մ'ընելով
իր կրօնքէն համոզուի Մը-
կըրտիչին վարդապետու-
թեան: Այնուհետեւ ինք ալ
Յովհաննէսի օրինակէն
տարուած, անապատի մէջ
կ'առանձնանայ, եւ շատ ա-
ւելի խիստ կեանք մը կ'ան-
ցընէ գրեթէ բոլորովին ան-
սրնունդ: Ու երբ ճգնութեան
քառասուն երկար օրերէ
վերջ ինք դուրս կու գայ ա-
նապատէն յաղթանակաւ,
ընկճած իր մէջ մարմնոյն
ձայնը եւ բոլորովին հոգ-
ւոյն մէջ խորասուզուած,
աշակերտները մասնաւոր
սիրով մը կը փարին իրեն
եւ իր ճգնութեան շուրջ գե-
ղեցիկ քաջագործական
դրուագներ կը հիւսեն (Մա-
տանային երեք փորձու-
թիւնները եւ անոնց պար-
տութիւնը(3):

Իր մկրտութենէն վերջ
Յիսուս ա'լ չի վերադառ-
նար իր հայրենի գիւղը, ո-
րովհետեւ համոզուած է
արդէն թէ այդ գիւղը շատ
արգասաբեր հող մը չի պի-
տի ըլլայ իր նոր կրօնքին
սերմերուն համար: Տեսանք
արդէն թէ իր գաղափարնե-
րուն առաջին հակառակոր-
դը իր ընտանիքը եղաւ: Եւ

իր արեամբ ինչպէ՞ս կարե-
լի էր հաւատացնել ժողո-
վորդին թէ Աստուծոյ Որդի
էր ինք որուն ծնողքն ու եղ-
բայրները կը տեսնէին ա-
մէն ատեն: Ուստի ըստ ա-
ռածին որ կ'ըսէ՝ «Մարգա-
րէ ոչ ունի պատիւ ի գաւա-
ռի իւրում», Յիսուս այս
անգամ կ'երթայ ուրիշ գիւղ
մը սերմանել իր հունտերը:
Ու Կափառնայում կ'ըլլայ
այս անգամ իր գործունէու-
թեանց կեդրոնը, արգասա-
բեր բարի կեդրոն մը:

Կափառնայում լաւ ըն-
դունելութիւն մը կ'ընէ դե-
ռատի մարգարէին վարդա-
պետութեանց: Ամէն օր հե-
տաքրքիրներու խումբ մը
կը պաշարէին զինքը լսելու
համար անոր քարոպու-
թիւնները, հիանալու հա-
մար անոր տաղանդին վը-
րայ՝ որով կը լուծէր նոյ-
նիսկ է՛ն կնճռոտ առար-
կութիւնները, հրապուրուե-
լու համար իրմով, երկնա-
լին հուր մը նշմարելու ա-
նոր աչաց մէջ, եւ Մեսիա
մը գտնելու համար անոր
անմին վրայ:

Անուս խեղճուկ ձրկ-
նորսները կ'ըլլան իր առա-
ջին աշակերտները, ու ա-
նարգուած՝ ոտնակոխ դա-
սակարգն է մանաւանդ որ
ամէնէն առաջ կը փարի իր
վարդապետութեան: Ինչո՞ւ.
որովհետեւ իր կրօնքը՝ խո-
նարհութեան, սիրոյ, գթոյ
կրօնքը կ'ըլլայ մանաւանդ
որովհետեւ ինք վերցնելով
բժախնդիր Եհովայի մը վը-
րէժխնդիր խարապանը՝
Երկնային հօր մը գգուող՝
մխիթարող ձեռքը դրած էր
անոր տեղը, որովհետեւ ա-
նարգուածներու, ինկածնե-
րու կրօնքն էր իրենը:

Երանի՜ աղքատաց
հոգւով, երանի՜ սգաւորաց,

երանի՜ հեզոց, երանի՜
խաղաղարարոց, երանի՜ որ
քաղցեալ ու ծարաւի իցին
արդարութեան, երանի՜ ո-
ղորմածոց, երանի՜ այնոցիկ
որք սուրբ են սրտեւր, ե-
րանի՜ որ հալածեալ իցին
վասն արդարութեան... Ե-
րանի՜»: (Մատթ. գլ. Ե.):

Եւ ինչ որ մանաւանդ
կը նպաստէր ժողովրդեան
իր մասին ցոյց տուած ըս-
քանչացումը մեծցնելու՝ սա
էր թէ Յիսուս իր կրօնքին
գեղեցկութեանը կը միա-
ցնէր իր իսկ անմին հմայքը:
Իր աչաց մէջ սիրոյ ու գթու-
թեան այնպիսի հուր մը
կար, իր ձայնին մէջ ա-
նա՛նկ գործվալից ու տիրող
շեշտ մը եւ իր դէմքին վրայ
ա՛յնպէս լոյս-շնորհ մը, որ
ժողովուրդը ստիպուեր էր
կարծես հաւատալու թէ ա-
նոր՝ ներսիդին երկնային
հոգի մը կար որ կը ճառա-
գայթէր իր մարմնէն դուրս,
թէ այս էր խոստացուած
Փրկիչը, այս՝ Դաւթի որդին,
այս՝ Մեսիան:

Այսպէս ուրեմն՝ իր
անմը կենսական լուծի սի-
րելի կը դառնար ժողովուր-
դին մէջ, իր կրօնքը աւելի
ջերմ հետեւողներ կ'ունե-
նար, ու իր համբաւին շըր-
ջանակը երթալով կը լայն-
նար, կը լայննա՛ր ամբողջ
Պաղեստինի մէջ:

Բայց բան մ'ալ կար որ
աւելի կը նպաստէր իր
համբաւին տարածման. իր
հրաշքներն էին ասոնք:

Ամէն ատեն, ամէն ա-
տեն, իր ամէն մէկ քայլա-
փոխին, կաղերու, կոյրերու,
համբերու, խուլերու, հաշ-
մանդամներու, դիւահար-
ներու ամբողջ բանակ մ'է
որ կը տեսնէր իր ետեւէն,
որոնք հրաշագործի՝ Մե-
սիայի իր համբաւը լսած,

իրեն կը դիմեն ամէն կողմէ՝ անվրէպ բժշկուելու հաստատ հաւատքով: Ու իրենց իսկ այդ հաւատքէն բժշկուած ետ կը դառնան ամէնքն ալ: Հաւատքի բուժիչ այդ զօրութեան կրնանք անլցնել նաեւ այն բուժիչ ոյժը, որ կը ծորէր Յիսուսի խաղաղ դէմքէն՝ սիրալիր նայումովէն ու գորովագին ձայնէն: (★)

Այսպէս ահա իր հմայքը իր կրօնքին գեղեցկութեանը վրայ բարդելով, Յիսուս կրցած էր բախտատաբար շատ կարճ ժամանակի մը մէջ հետեւողներու հրակայ խումբ մը՝ հաւատացեալներու լոյս-պսակ մը բոլորել իր շուրջ:

Նոր կրօնքին աղմուկը խուներ էր Հրէաստանի ամէն կողմերէն, ու նոր մարգարէին համբաւը արձագանգ գտեր էր ամէնուրեք. սակայն Յիսուսի վերջին անգամ Երուսաղէմ մտնելը մանաւանդ փառքի ամէնէն գեղեցիկ դափնին եղաւ ձօնուած անոր անդու ու անվրհաս գործունէութեան:

Ի՞նչ հիանալի պատկեր՝ որ կը ներկայացնէ Յիսուս Երուսաղէմի ճամբուն վրայ: Իր գալստեան լուրը շուտ կը տարածուի քաղաքին մէջ, ու ժողովուրդը խուռներամ կը շտապէ դիմաւորելու Դաւթի որդին, ու ահա կու գայ ան, խոնարհ գայթ ի գայթ իշուկի մը շալկը նստած: Ոսկեճամուկ պատմութեան կը փոռին հեռուն որդւոյն ճամբուն վրայ. ամբոխը ձիւնի ձիւնէրով կ'ողջունէ իր փրկիչը. Չաքէոս ծառին վրայ կը բարձրանայ հրաշագործը տեսնելու: Ու ամէն շրթունքէ կը բարձրա-

նայ հրճուագին սա աղաղակը: «Որդի Դաւթի, Ովսաննա՛, ի բարձունս»:

Ու քսան երկար դարեր վերջ՝ հիացման այդ միեւնոյն աղաղակն է, որ արձագանգ կը գտնէ տակաւին անոր՝ անուան կառուցուած ամէն տաճարներու գմբեթին տակ: «Ովսաննա, Ովսաննա՛ ի բարձունս»:

Ահաւասիկ Յիսուս իր փառաց գագաթնակէտը հասած:

Եւ ահա այս գագաթէն է որ կը սկսի յայտնի երեւալ արդէն պառիվայրը այնքան շեշտ, որքան չէր եղած անշուշտ վերելքի ուղին:

Ովսաննաներու արձագանգը կ'երթայ նախանձի մը ծիրը ժանտացնել դպիրներու սրտին մէջ, ու քահանայապետը կը սկսի վախով մտածել թէ մի գուցէ ոչխարներու իր հօտը հետը պահէտէ վինքը լքելով երթայ անոր՝ ետեւէն որ ինք-վինք «հովիւ բարի, հովիւ քաջ» կը կոչէր:

Յովհաննէս աշակերտներու մեծկակ թիւ մը կը հաշուէր արդէն իր շուրջ եւ Յիսուս յաջողեւ էր Մովսիսականութեան ծոցէն հաւատացողներու նշանակելի թիւ մը խլել:

Եւ դպիրները շատ լաւ աչքով մը չէ որ կը դիտէին վայս: Անոնք սկսեւ էին թշնամութեան հնարք մը մտածել այս երկու խանդով լեցուն երիտասարդ մարգարէներուն դէմ: Ու յաջողեւ էին իրենց թշնամութեանը մէջ: Յովհաննէս երկար ատեն բանտի մէջ մընայէ վերջ իր գլուխը ափսէի մը մէջ նուէր տրուէր էր Հերովդէսի աղջկան իրեն պարի մրցանակ:

Մկրտչին այսպէս գըլխատման լուրը վախի սընդիկը կաթեցուցեր էր Յիսուսի սրտէն ներս. Յիսուս պահ մը անապատ փախիլ փորձեց՝ բայց ժողովուրդը չուզեց թողուլ զինքը եւ աշակերտներէն ոմանք ընկերանայով իրեն հետ, համուզեցին զինքը ու կրկին Կափառնայում բերին վայս: Սակայն ա՛լ առջի հանդարտ եւ ապահով կեանքը չունեցաւ բնաւ: Դպիրները չկարենայով ուղղակի ձերբակալել տալ վայս ու պատժել – քանի որ ժողովուրդին մէջ վայս սիրողներու մեծկակ թիւ մը կար – պատճառ մը կը փնտռէին: Յանցանք մը ջանալ գտնել իր գործերուն մէջ: Բայց լոյսին մէջ կարելի՞ էր սեւ բիծ մը գտնել, քանի որ ինք լոյսն էր: Ուստի փորձեցին իր ազատ գաղափարներէն օգտուիլ՝ զինքը մատնելու համար քահանայապետին կամ կայսեր(4). Սակայն նա կրնար միշտ իր հնարամիտ հանձարով խուսափողական պատասխաններ գրտնել եւ...(5). հակառակորդներուն բերանը:

Քահանայապետը դրպիրներուն հետ ժողով գումարեր էր վայս նենգութեամբ բռնելու համար. Յիսուս չգաց թէ կարելի չպիտի ըլլար երկար ատեն շարունակել իր կեանքը՝ լարուած այնքան թակարդներու մէջէն. ուստի ուզեց օգտուիլ կեանքին իր այս վերջին օրերէն ապահովելու համար իր նոր կրօնքին դողդոջուն հիմերը ոսկի խրատներով զինեց իր աշակերտները, ցոյց տուաւ այն դժուարութիւնները որոնց պիտի հանդիպէին իր գծած ճամբուն մէջ: Բա-

ցատրեց թէ «երէ դալար ոստին այսպէս կ'ընէին ինչ պիտի ընէին ուրեմն չորացած ճիւղերուն»։ Եւ ամբասանելու համար անոնց երկշոտ սրտերը՝ յետմահու իր աջակցութիւնը խոստացաւ անոնց եւ երկնից արքայութիւնը պարգեւեց։

Տեղեակ իր մօտալուտ մահուան Յիսուս իւր մէն մի շարժումին, մէն մի խօսքին մէջ անանկ բան մը դրաւ որ դարեր ամբողջ մարդկութեան սիրտը թրթրեցնէր։

Իր մահուան նախընթաց երեկոն այնքա՛ն մօտեցած էր կրօնքի վախճանին, որ Յիսուս վերջին անգամ մ'ուզեց վայելել հաճոյքը իր մօտիկը բոլորուած տեսնելու իր տասներկու աշակերտները. անո՛նք, որոնք իր կրօնքին առաքեալները պիտի ըլլային իր մօտալուտ մահէն վերջ։ Ճաշի սեղանին շուրջ հաւաքեց զանոնք, խօսեցաւ անոնց խանդակաթ սիրով մը, վերջին եռանդով մը խօսեցաւ ինչ որ կար իր կուրծքին տակ ամէնէն աւելի գեղեցիկ։ Յետոյ հաց բաժնեց անոնց ու գինի. «Կերէք.— ըսաւ, այս է իմ մարմինը. խմեցէք՝ այս է իմ արիւնը»։

Պարզուկ՝ գեղջուկ այս սեղանին վրայ այնքան սէր կար, այնքան գորով, որ Յիսուս չկրցաւ զսպել արցունքը իր աչերուն, ու վրէժխնդրութեան շանթ մ'էր պոռթկաց իր կուրծքէն, երբ մտածեց թէ վերջինը պիտի ըլլար այս հաւաքումը, եւ թէ ի՛ր իսկ աշակերտներէն մէկն էր որ պիտի մատնէր զինքն ի մահ. վատը՛, վատը՛...

«Պիտի մենի մարդու որդին, բայց վա՛յ անոր որուն ձեռքով պիտի մատնուի»։

Աշակերտները յուշաւած շուարած զինքը կը դիտէին. սարսուռի փուշն է որ կը շրջի ձկնորսներու երակին մէջ։ Ու Յուդա՛ սիրտը կուրծքին տակ քարացած՝ սեւ խորհուրդը կ'երթայ գործադրելու։ Անպզամբ երեսուն արծաթի պիտի ծախէր իր Տէրը։

Ու Յիսուս մոռնալ ուզելով կարծես իր մօտալուտ մահը, արցունքը իր աչքերուն ետին զսպած՝ դեռ կը խօսի, կ'ուսուցանէ անոնց ու խոնարհութեան դասը տալու համար կարգով ոտները կը լուսայ անոնց։ Չիթենեաց լեռը կը մեկնին։ Յիսուս հոն պահ մը կը թողու զայնս ու քարնկեց մ'անդին Գեթսեմանի պարտէզը կ'երթայ առանձնանալու։

Հոն՝ հողին վրայ ծընրադիր, արտասուալից աչերն ալ դէպի երկինք յառած, կ'աղօթէ՛. կ'աղօթէ անոր՝ որուն զաւակը զգաց զինքը, անոր՝ որուն կրօնքը քարոզեց, անոր՝ որու համար աւա՛ղ կը մեռնէին զինքը։

Վա՛խ, լացաւ պաղատեցաւ հեկեկազին։ «Հայր, անցուր զբաժակս զայս...»։ Բայց լուռ է երկինքը, ու հայրը անտարբեր իր զաւակին լացին։ Մահուան դառը բաժակը իրեն կը ըսպասէ։

Ու ահա կու գան, կու գան զինուորները, բոցավառ ջահերով ու վայրենի աղաղակներով կը պաշարեն զինքը իր աշակերտներուն մէջ։ Ի նշան ձերբա-

կալման Յուդա իր տրոշ ճակատը կը համբուրէ. ծանտ շրթներու նենգոտ համբոյրին տակ կը սարսուռայ Յիսուս. «Յուդա, կը գոչէ, համբուրելով կը մատնես զիս»։

Ապտակելով ծեծելով Կայիափայի կը տանին զայն, ու անկից Պիղատոս կուսակալին։ Անմեղունակ գառնուկի մը դատը կ'ըլլայ իրենը։ Ու Յիսուս թշնամիներուն ձեռքը կը յանձնուի։ Ի՛նչ սիրտ բզքտող պատկեր. կը ծաղրեն զայն, կը հարուածեն, կ'արհամարհեն մեծ վարդապետը, կարմիր քղամիդ կը հագցնեն իրեն. եղէգ գաւազան մը կու տան իր ձեռքը. փուշ պսակ մ'ալ իր գլխուն, ու «Ահա՛, կը գոչեն, ահա՛ թագաւորն Հրէից»։

Ու անտրտունը ու լռիկ Յիսուս կը կրէ այն բոլորը։

Օրը լուսնալու մօտ խաչ մը կու տան իր ուսին, ու Յիսուս տկար ու վտիտ, մահուան ահարկու փոթորիկը իր գանկին մէջ՝ եւ ուսին վրայ փայտեայ մի ծանրը քառաթեւ՝ կը դողդոջէ Գողգոթայի զառիվերին վրայ՝ բայց վախնալով որ մի գուցէ դեռ չի խաչուած մենի Յիսուս՝ խաչը անցորդի մը կոնակը կու տան։

Ժամ մը վերջ Գողգոթայի գագաթը խաչ մը կը բարձրանայ, մարդկութեան փրկիչն իր վրայ գամուած։ Ձեռքերէն ու ոտքերէն արիւնը կը կաթի, բազուկները գալար գալար կը պըրկուին. գամերուն ցաւը ներսիդին կը կոտտայ, ու բուռն ծարաւը մը բերանը կը ցամքեցնէ։

Յուսահատ ակնարկ մը կը պտըտցնէ իր շուրջ, ու

սեւութիւն եւ ստորութիւն կը տեսնէ միայն: Իր երկու կողմերուն վրայ չարագործներ կան խաչուած որք կը հայցեն իրեն. իր խաչափայտին տակ պահապան պիտուորները նստած իր հագուստները կը բաժնեն եւ իր միակտուր պատմութեան վրայ վիճակ կը ձգեն. գծուծ, անսիրտ հրեաներ կ'անցնին իր առջեւէն ու կը ծաղրեն Կանի, ու արհամարհանքի թուրք կը նետեն երեսին. «Ահա որդին Աստուծոյ. ինչո՞ւ չի գար իր հայրը պիւքը ապատելու»: Ու վարը ոտքերուն տակ՝ երուսաղէմ քաղաքը կը ննջէ անպզամութեան ու ամբարշտութեան մէջ քարացած, կարծրացած:

Սեւ կը տեսնէ Յիսուս, սեւ մարդոց սրտերը, սեւ ամէնութիւնք:

Քաջութիւնը վայրկեան մը կը լքանէ պիւքը, որ Յիսուս պահ մը կը պղծէ կարծես այսպիսի անպզամ մարդկութեան մը համար խաչուելուն: Ու դա՛ռն, դա՛ռն բողոք մ'է որ կը պոռթկայ...

«Աստուած, իմ, Աստուած իմ, ընդ է՛ր թողիր պիս»:

Վայրկեան առ վայրկեան իր ոյծերը պիւքը կը լքեն, ցաւերը կը նուազին տակաւ, ու մահուան ցուրտն է որ հետպիտէ կը մաղուի իր մորթէն ներս: Իր առջեւ պարպուող գարշելի այդ տեսարանէն վեր կը վերցնէ իր աչքերը. «Հայր, կը գոչէ, Հայր, հոգիս ձեռացդ մէջ կը դրնեմ...»: Քիչ վերջ՝ «Հայր, թո՛ղ դոցա, զի ոչ գիտեն պիւն գործին»:

Յոգնած կոպերը կը փակուին, գլուխը կուրծքին

վրայ կ'իջնայ, ու սառ շրթներէն խեղդուկ ձայն մը կը լսուի. «Ամէն բան կատարուած է...»:

Խաչին վրայ մարդ մ'է որ կը մեռնի, Աստուած մ'է որ կը ծնի: (6):

Յաւիտենական հանգրտեան մէջ փակէ աչերդ ալ, Յիսուս: Մոռցի՛ր ցաւերդ, մոռցի՛ր տառապանքդ, ձեռքերուդ գամն ալ մոռցի՛ր: Մարդկութիւնը պղծաց իր սեւ ապերախտութեանը վրայ, ամէջաւ ու լացաւ, արտասուեց ու աղօթեց քեզի ու պաշտեց քեզ: Մարդ էիր, ու Աստուած ըրաւ ըզք:

Ա՛լ փառքը, ա՛լ մեծութիւնը կը մնայ քեզի, Յիսուս: Ամէն անգամ որ խոնարհութեան մանիշակը փթթի կուրծքի մը տակ, ամէն անգամ որ սիրոյ վարդ մը բողբոջի սրտի մը մէջ, ամէն անգամ որ գթոյ ու բարութեան սերմը ծլարձակի հոգւոյ մը խորը, մարդկութեան դափնի պսակ մ'է որ կը նուիրէ յոգնած ճակարակի:

Կ'ըսէիր. «Որդին մարդոյ տեղ մը չունի իր գլուխը հանգչեցնելու համար». մեր սրտերը կու տանք բարձ՝ բազմաշխատ գլուխդ, ու մեր կուրծքերը՝ քեզ ապաւին:

ՌՈՒԲԵԼ ՍԵԻԱԿ
(ՌՈՒԲԵԼ ՉԵԼԻՆԿԻՐԵԱՆ)

1902-1903

Սկիւտար-Պէրպէրեան

1.— Սյու բառի վերջին տառերն անընթեռնելի են (Խ.):

2.— Ստոր ապացոյցները յայտնի կ'երեւին, Աւետարանին

մէջ: 1. Քարոզած ատեն իր աշակերտները կ'իմացնեն իրեն թէ իր մայրը եւ իր եղբայրները դուրսը իրեն կը սպասեն խօսելու համար. Յիսուս կը պատասխանէ: «Ո՞վ են իմ եղբայրներս ու մայրս՝ եթէ ոչ անոնք որոնք ինձ կը հաւատան»: 2. Յովսէփ իր պաւակը փնտռելու կ'երթայ տաճարին մէջ. երբ որ կը գտնեն Յիսուս կ'ըսէ անոր պարմացած. «Դուն չես իմ հայրս. իմ հայրս վերն է, եւ իմ տունս՝ այս տաճարը»: (Հ.):

3.— Ըստ Մատթէոս անտառանին Յիսուս երբ մկրտութենէն ետ կը դառնայ Յովհաննէսի վարդապետութիւններն են որ կը քարոզէ ու կ'ըսէ. «Ապաշխարեցէք, զի մերձ է թագաւորութիւն երկնից»: Բայց բարեբախտաբար շատ չի տեսեր այս... (անընթեռնելի բառ մը Խ.):

4.— Զինքն կ'ամբաստանէին թէ Շաբաթը սուրբ չէր պահէր: Քանի որ հրաշքներ կը գործէր եւ հիւանդներ կ'աղեկցնէր այդ օրը: Զինքը փորձելու համար կը հարցնէին թէ՛. «Կայսեր տուրք պէտք է վճարե՞լ: Բայց Յիսուս խօսքի վարպետ դարձուածով մը անանկ շփոթ կացութեան մը կը դնէ Կանոնը՝ որ լր. (Հ.):

5.— ... Ձնջուած բառ (ծանօթ խմբ.):

6.— Ձնջուած բառ, (ծանօթ խմբ.):

* Հեղինակին կողմէ դիտողութիւն — Թերեւս առարկուի թէ ինչպէ՞ս կարելի է լուծել լոկ հաւատքով եւ հոգեկան ներգործող պորութեամբ այն հրաշքները՝ ուր ո՛չ հաւատքը բաժին ունի ո՛չ ալ հոգեկան պորութեան որեւէ ազդեցութիւն: Ինչպէ՞ս հինգ նկանակ հացին օրհնութեամբ հազարաւոր նկանակներու բազմացումը: Կը պատասխանենք.— Հաւանական է որ Յիսուս լաւ կը ճանաչար ծամանակի գաղտնի գիտութիւնները. այն արուեստը որ հին ատեն մանաւանդ հասած էր իր կատարելութեան, եւ որ հիմա իսկ-թէն ոգեկան- շատ հրաշքներ կը գործէ: Ու անոր ապացոյցը բուն իսկ Աւետարանին մէջ կրնանք գրտնել.— Հրեաներէն ոմանք կ'առարկէն Յիսուսի թէ իրենք ալ կրնան դէներ հանել: Յիսուս կը պատասխանէ՝ «Զեր հանած դէները Աստանային պորութեամբ

են, իսկ իմինները՝ Սաստիածային
 զօրութեամբ»:

Եւ յետոյ յայտնի է, որ հը-
 րաշքներէն ոմանք ալ — ո՛վ գի-
 տէ, թերեւս մեծամասնութիւնը —
 իր միամիտ կենսագիրներու կող-
 մէ յօրինուած են շահեկան հան-
 գամանք մը տալու համար պատ-
 մութեան, եւ գերմարդկային կո-
 րուք մը Յիսուսի՝ քանի որ տարօ-

րինակ հրաշքներ կան որոնց վը-
 րայ իր կենսագիրներն իսկ հա-
 մաճայն չեն. ինչպէս Ղազարոսին
 յարութիւնը:

Բայց ինչ հարկ դեռ ուրիշ
 փաստեր մեր ըսուածին իբրեւ
 հաստատութիւն՝ քանի որ հրաշք-
 ներու հեղինակն իսկ համաճայն
 է մեզ հետ:

— Կին դու, հաւատք քո կե-

ցուցին պքեզ:

— Եթէ մանանեխի հատի
 չափ հաւատք ունենայիք կրնա-
 յիք լերան պատուիրել տեղէդ
 շարժէ՝ եւ պիտի շարժէր: (Ռ. Ս.ի
 կողմէ տրուած մեկնաբանութիւն-
 ներ):

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

Պատասխանատու անձերու կացութեանց մէջ չկայ ձեռք առնուած աւելի
 փափուկ հարց, աւելի վտանգատր նախաձեռնութիւն, եւ յաջողութեան
 տեսակէտէն ամէնէն անհաւանականը, քան ներկայանալ իբրեւ վարիչ
 ղեկավար որ փոփոխութիւններ կը ներմուծէ:

Որովհետեւ ան որ նորութիւն կը ներմուծէ, իր դէմ թշնամի պիտի ունենայ
 բոլոր անոնք որոնք ամէնէն աւելի նպաստատրուած են գոյութիւն ունեցող
 կարգերու ներկայ կացութենէն, եւ իրեն ի նպաստ միայն գաղջ քաջալերողներ
 պիտի ունենայ՝ այնպիսիներ որոնք աւելի բարեկեցիկ դառնալու յոյս կրնան
 ունենալ նոր կացութեան մէջ:

ՆԻՔՔՕԼՕ ՄԱՔԻԱՎԷԼԼԻ